ھەنەفىي مەزھىپى

ئېنىقلىما:

ھەنەفىي مەزھىپى ئىسلام دۇنياسىدا تارقالغان سۈننى ئەقىدىسىدىكى فىقھىي مەزھەپلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئىمام ئەبۇ ھەنىيفە ئەننوئمان (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن)نىڭ ئىسمىغا ئاساسەن ھەنەفىي مەزھىپى دەپ ئاتالغان.

قۇرۇلۇشى ۋە ئاساسلىق كىشىلىرى:

مەزھەپنىڭ شەكىللەندۈرگۈچىسى: ئىمام ئەبۇ ھەنىيفە ئەننوئمان ئىبنى سابىت ئىبنى زۇتىي ئەتتەمىيمىي ئەلكۇفىيدۇر. ئۇ ھىجرىيەنىڭ 80 ـ يىلى كۇفەدە توغۇلۇپ، ھىجرىيەنىڭ 150 ـ يىلى باغدادتا ۋاپات بولغان. ئەسلى مىللىتى پارس بولۇپ، تابىئىنلارنىڭ تابىئىلىرىدىندۇر. ئۇنى بەزىلەر ساھابىلەردىن تۆت كىشىگە ئۇلاشقانلىقى ئۈچۈن تابىئىنلاردىن دەپ قارايدۇ. بىر تىجارەتچى ئائىلىسىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن، كېيىن ئوقۇشقا يۈزلىنىپ، قۇرئان كەرىمنى يادلىغان، سۈننەتلەرنى ئۆگەنگەن ۋە فىقھىدا ناھايىتى يۇقىرى شۆھرەت قازانغان. ئۇنىڭ توغرىسىدا شافىئىي مۇنداق دېگەن: "فىقھىدا ئەبۇ ھەنىيفەدىن ئالىمراق بىرىنى كۆرمىدىم". ئۇ يەنە مۇنداق دېگەن: "كىشىلەر فىقھىدا ئەبۇ ھەنىيفە ئائىلىسىگە تەۋەدۇر"

ئەسەرلىرى:

ئۇنىڭ ئىلمى كالامغا ئائىت "الفقه الأكبر" ناملىق بىر كىتابى، يەنە "مسند الحديث"، "العالم والمتعلم" ناملىق كىتابلىرى ۋە "قەدەرىيىيەگە رەددىيە" ناملىق رىسالىسى بار. ئۇ مۇئەييەن فىقھىي كىتاب قالدۇرمىغان، پەقەت ئوقۇغۇچىلىرىغا ئىملا قىلىپ بەرگەن، بۇ ئاساستا ئىمام مۇھەممەد ئىبنى ھەسەن ئەششەيبانىي ئۇلارنى توپلىغان.

كەمتەرلىكى:

ئۇ ھەمىشە «بىزنىڭ بۇ سۆزىمىز بىر خىل قاراش، بۇ بىزنىڭ ئىمكانىمىز يەتكەن ئەڭ ياخشى سۆز، كىمكى بىزنىڭ سۆزىمىزدىنمۇ ياخشى بىر سۆزنى ئوتتۇرىغا قويىدىكەن، ئۇ ئالدىنقى ئورۇنغا قويىلىدۇ. بىز ئۇنى توغرا دەپ قوبۇل قىلىمىز.» دەيدۇ.

ـ ئۇنىڭ قارىشىغا ئوخشمايدىغان بىر خىل قاراش كۆزگە چېلىقسا، ئۆزىنىڭ قارىشىدىن چېكىنەتتى، ئەگەر ئۇنىڭغا مۇنازىرە قىلغۇچىسى بىرەر ھەدىسنى زىكىر قىلسا، قارىشىدىن دەرھال قايتاتتى. چۈنكى ھەدىس بار يەردە كۆز قاراشقا ئورۇن يوق ئىدى.

www.munber.org

- خەلىپە مەنسۇر ئۇنى قازى بولۇشقا ئىزچىل تەلەپ قىلغان بولسىمۇ قوبۇل قىلمىغان. بۇ سەۋەپلىك ئۇ تاياق يىگەن، ھەتتا تۈرمىگە تاشلانغان.

تالىپلىرى:

ئەبۇ يۇسۇف يەئقۇب ئىبنى ئىبراھىم ئەلئەنسارىي ئەلكۇفىي (113ھـ - 182ھـ): بۇ كىشى ئىراقنىڭ فىقھىي ئالىمى ئىدى. ئەبۇ ھەنىيفەدە ئوقۇغان ۋە ئۇنىڭ ئىجتىھاد ئۇسۇلىنى تۇتقان. ئىمامنىڭ ئەڭ ئۆتكۈر تالىپلىرىدىن ئىدى. ئۇ قازى ئەلقۇزات مەنسىپىگە تەيىنلەنگەن چاغلىرىدا ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ ئىسلام ئەللىرىگە تارقىلىشىغا زور تۆھپە قوشقان. ئۇ چاغلاردا ھەنەفىي مەزھىپىدە بولمىسا قازىلىق مەنسىپىگە تەيىنلەنمەيتتى.

- ئۇ يېتەرلىك دەرىجىدە ئەقىللىك ۋە ئاجايىپ زېرەك كىشى ئىدى. ئۇ ئوخشىمىغان ئىقىملارغا تەۋە شەيخلار بىلەن ئالاقە قىلغان. ھەماد ئىبنى ئەبۇ سۇلەيماننىڭ قولىدا ئوقۇغان ۋە مەككىدە بىر قانچە يىل تۇرۇپ قالغان.

- ئاببا سىيلار خەلىپىسى ھارۇن رەشىدنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن «الخـراج» ناملىق كىتابىنى يېزىپ چىققان. ئۇ مالىيە سىياسىتىگە ئائىت تۇنجى كىتاب يازغان ۋە ئۇنىڭ مەنبەلىرىنى ئىزاھلىغان تۇنجى كىشى، شۇنىڭدەك ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ فىقھىي مېتودولوگىيىسىنى تۇنجى بولۇپ ئوتتۇرىغا قويغان كىشىدۇر.

◈ مۇھەممەد ئىبنى ئەلھەسەن ئەششەيبانىي (132ھـ - 189ھـ): بۇ كىشى ۋاسىتتا تۇغۇلغان، كۇفەدە ئۆسۈپ يېتىلگەن. ناھايىتى ئەقلى ساغلام كىشى ئىدى، ئۇ ئۇستازى ئەبۇ يۇسۇف ھايات چېغىدىلا خېلىلا يېتىشىپ قالغان، ئىمام مالىكتا دەرس ئوقۇغان، يەنە ئۇنىڭ شافىئىي بىلەن ئۆتكۈزگەن مۇنازىلىرىمۇ بار. ئەبۇ ھەنىيفەنىڭ فىقھىسىنى ئالتە كىتابقا توپلىغان بولۇپ، مەزھەپنى بىر ئارىغا توپلاش شەرىپى ئۇنىڭغا ئائىت. ئۇنىڭ كىتابلىرى سەرخەسى تەرىپىدىن «المبسوط» ناملىق كىتابتا شەرھلەنگەندىن كېيىن، ھەنەفىي فىقھىسىغا دائىر ئەڭ چوڭ ۋە ئەڭ بۈيۈك ئېنسىكلوپېدىيە بولۇپ قالغان.

◈ زەفەر ئىبنى ئەلھۇزەيل (110ھـ - 158ھـ): ئەبۇ ھەنىيفەنىڭ قىياسقا بەكرەك ئېسىلىدىغان ساھىبلىرىدىن بىرى ئىدى. ئەبۇ ھەنىيفە ئۇنى چوڭ بىلەتتى، ئۇلۇغلايتتى. ئۇ ئىشەنچلىك، ئىبادەتخومار ۋە زاھىد كىشى ئىدى. قازى بولۇشنى رەت قىلىپ، بىر مەزگىل يوشۇرۇنۇپ يۈرگەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئۆيى چېقىۋېتىلگەن، كېيىن ئۇ قايتىپ كېلىپ ئۆيىنى رېمونت قىلغان ۋە ئوخشاشلا قازىلىقنى رەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆيى يەنە چېقىۋېتىلگەن. ئۇ قازىلىق مەنسىپىنى تۇتقىلى ئۇنىماي، ئىلىم ۋە ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ ئۆتكەن، دۇنيادىن زاھىد بولۇپ كەتكەن. ئۇنى بەسرەلىكلەر ياخشى كۆرەتتى, ئۇ شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

◈ ھەسەن ئىبنى زىياد ئەللۇئلۇئي (ھىجرىيەنىڭ 204 - يىلى ۋاپات بولغان): ئۇ دەسلەپتە ئەبۇ ھەنىيفەگە، ئارقىدىن ئەبۇ يۇسۇفقا كېيىن مۇھەممەدكە شاگىرت بولغان... ئالدى بىلەن سۈننەت، ئىككىنچى قەدەمدە فىقھىي بىلەن مەشغۇل بولۇپ

www.munber.org

ئۆتكەن. ئۇ ناھايىتى ھوشيار، قەلبى ئويغاق، زىرەك، شۇنىڭدەك رىۋايەتلەرنى يادلىغان كىشى ئىدى.

ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ ئۇسۇلى ۋە ئىجتىھادتا تۇتقان يولى:

ئىمام ئەبۇ ھەنىيفە مەزھىپىدە قۇرئان، سۈننەت، ئىجمائ، قىياس، ئىستىھسان، ئۆرپ، ساھابىنىڭ سۆزى، ئىلگىرىكى شەرىئەتلەر ۋە باشقا ئىختىلاپلىق شەرىئەت مەنبەلىرىگە تايانغان.

- قۇرئان: ئىسلام شەرىئىتىنىڭ بىرىنچى مەنبەسى بولۇپ، بۇنىڭدا ھېچكىم ئىختىلاپ قىلمايدۇ. قۇرئاننىڭ ئەتراپىدا بولۇۋاتقان ئىختىلاپلار ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ پاكىت بولۇش ياكى بولالماسلىقى توغرىسىدىكى ئىختىلاپ ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ سۆز ۋە مەنىلىرىنى چۈشىنىشتىكى ئىختىلاپتىن ئىبارەت.

- پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى: بۇ ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئىككىنچى مەنبەسى بولۇپ، بۇنىڭدا ھېچكىم ئىختىلاپ قىلمايدۇ. ئىختىلاپ سۈننەتكە مۇناسىۋەتلىك شاخچە قىسىملاردىدۇر. ئەبۇ ھەنىيفە سەھىھ سۈننەتنى، ئىشەنچلىك كىشىلەرنىڭ قولىدا تارالغان رىۋايەتلەرنى (ئۇ ھەنەفىيلەرنىڭ نەزىرىدە مەشھۇر ھەدىستۇر) پاكىت سۈپىتىدە قوللىنىدۇ. ئەمما ئاھاد ھەدىسلەر ئۇلارنىڭ قارىشىدا راۋىلىرى زەنجىرسىمان كەلمىگەن ۋە مەشھۇر ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ھەدىسلەرنى مۇئەييەن شەرتلەر ئاساسىدا قوبۇل قىلىدۇ.

- ئىجمائ: شەرىئەتنىڭ ئۈچىنچى ئاساسى.. ئۆلىمالار ئوتتۇرىسىدىكى ئىجمائ توغرىسىدا يۈز بەرگەن تالاش - تارتىشلار ئىجمائنىڭ قىسمەن شەكىللىرىگە مۇناسىۋەتلىك شاخچە مەسىلىلەرگە باغلىنىشلىق.

- ساھابىلەرنىڭ سۆزلىرى: ئەبۇ ھەنىيفە ئۇنىڭدىن خالىغىنىنى تاللايدۇ. شۇ نەرسە ئېنىقكى، فىقھشۇناس مۇجتەھىدنىڭ تاللىشى ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ ھاۋايى - ھەۋىسىدىن نەتىجىلەنمەيدۇ، بەلكى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا سېلىشتۇرما ئېلىپ بېرىپ، باشقىلىرىغا قارىغاندا كۈچلۈكرەك بولغان بىرىنى تاللىۋالىدۇ.

- قىياس: قۇرئان، سەھىھ سۈننەت ياكى ساھابىلەر چىقارغان يەكۈن ياكى ھۆكۈملەردىن مۇناسىۋەتلىك دەلىل تېپىلمىغاندا، ئوخشاپ كېتىدىغان ئىشلارنى ئۆز - ئارا سېلىشتۇرۇپ قىياس قىلىشنى كۆزدە تۇتىدۇ.

- ئىستىھسان: مەنپەئەت ياكى مەنپەئەتنىڭ بىر قىسمىنى زىيان تارتىشقا ئېلىپ بارىدىغان بىر قىسىم قىياسلار ئىستىھسان ئارقىلىق ھەل قىلىنىدۇ... ھەنەفىي مەزھىپى ئىستىھسانغا بەك ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتكەن بولۇپ، بۇنىڭ نەتىجىسىدە ناھايىتى زور ھەجىمدىكى فىقھىي مىراسلارنى قالدۇرغان.

◈ ھەدىسشۇناس ۋە فىقھشۇناسلار ئەبۇ ھەنىيفەنى ئۆزىنىڭ نەزىرىدىكى قىياسقا توغرا كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن نۇرغۇن ھەدىسلەرنى رەت قىلغان، دەپ ئەيىپلەيدۇ. ئەبۇ ھەنىيفە رەت قىلغان ھەدىسلەر باشقىلار تەرىپىدىن ئەمەل قىلىنغان،

www.munber.org

دەلىل كەلتۈرۈشكە سالاھىيىتى توشىدىغان سەھىھ ۋە ھەسەن ھەدىسلەر بولۇشى مۇمكىن.

ـ ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ فىقھىي ئالىملىرى بۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىدۇ: ئەبۇ ھەنىيفە سەھىھ ياكى ھەسەن ھەدىسلەرنى رەت قىلمايتتى، بەلكى ھەدىس ياكى خەبەر ۋاھىدنى قوبۇل قىلىشتا ناھايىتى چىڭ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۆزرىسى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئۇ كۇفەدە ئىدى، كۇفە سىياسىي گورۇھۋازلىق، پىتنىنىڭ ئۇۋىسى ئىدى، ئۇ يەردە پىرقىلەر پارچىلىنىۋاتقان، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ھەدىسكە سەل قاراپ، رىۋايەتلەرنى يۇشۇرىدىغان، ھەتتا ھاۋايى ـ ھەۋەسلىرىگە ياردەمچى تېپىش ئۈچۈن ھەدىسلەرنى توقۇپ چىقىدىغان جاي ئىدى... كۇفە ۋەھيى نازىل بولغان، سۈننەتنىڭ مەركىزى ھېسابلىنىدىغان ھىجازدىن يىراق ئىدى. بۇ سەۋەپلەردىن ئىمام ئائاللاھنىڭ شەرىئىتىنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن، ھەدىسلەرنى قوبۇل قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشتا ئېھتىيات قىلاتتى.

ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ تارقىلىشى:

● بۇ مەزھەپ تۇنجى بولۇپ، شەكىللەندۈرگۈچىسى ئۆسۈپ يېتىلگەن، كەچمىشلىرى جەملەنگەن ئىراقتا تارقىغان.

● ئاباسىيلار دۆلىتىنىڭ بۇ مەزھەپكە كىرىشى ۋە مەھكىمىنى ئەبۇ ھەنىيفەنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى شاگىرتى ئەبۇ يۇسۇفكە بېرىشى بىلەن باشقا جايلارغا تارقالغان. باشتا تىلغا ئېلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، مەزھىپى ھەنەفىي بولمىغان كىشىلەر قازىلىققا تەيىنلەنمەيتتى، بۇ سەۋەپتىن ھەنەفىي مەزھىپى ئىران، مىسىر، شام ۋە ماراكەشلەرگە تارقالغان.

● ھىلىھەم كۆپچىلىك كىشىلىرى بۇ مەزھەپكە ئەگىشىپ كېلىۋاتقان خۇراسان، سەجىستان، تەبەرىستان، دەيلەم، ئەزەربەيجان ۋە ئەرمىنىيە قاتارلىق رايۇنلاردا ئەبۇ ھەنىفىگە بولغان بىر خىل مۇھەببەت ۋە ئېھتىرام بار.

● ئوسمانىيلار ئىسلام ئەللىرىگە ھۆكۈمدار بولغاندىن كېيىن، دۆلەت ھەنەفىي مەزھىپىنى ئاساس قىلدى. ئوسمانىيلار تەرىپىدىن باشقۇرۇلغان تۈركىيە، ئىراق، سۈرىيە، لىۋىيە، ئىئوردانىيە قاتارلىق دۆلەتلەردە بۈگۈنكى كۈنگىچە بۇ مەزھەپكە ئەگىشىدۇ. مىسىردا شەرئىي مەھكىمىنىڭ تايىنىدىغان مەزھىپى ھەنەفىي مەزھىپىدۇر.

● ھەنەفىي مەزھىپى ھازىر ئافغانىستان، پاكىستان، ھىندىستان، مىسىر ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئاسىيادىكى ئىسلام دۆلەتلىرىدە تارقىلىۋاتىدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن شۇ نەرسە ئايدىڭلىشىدۇكى، ھەنەفىي مەزھىپى ئىسلام دۇنياسىدا تارقالغان ئىسلام سۈننى فىقھىي مەزھەپلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، ئاساسچىسى ئىمام ئەبۇ ھەنىيفە ئەنىنۇئماندۇر. بۇ مەزھەپنىڭ ئاساسى قۇرئان، سۈننەت، ئىجمائ ۋە قىياس، ئىستىھسان، ئۆرپ، ساھابىلەرنىڭ سۆزى، ئىلگىرىكى شەرىئەتلەر ۋە باشقىلاردىن ئىبارەتتۇر. ھەنەفىي مەزھىپى دەسلەپتە ئىراقتا

www.munber.org

تارقالغان، كېيىن ئاباسىيلار دۆلىتى ئۇنىڭغا ئىمكان ھازىرلاپ بەرگەن. ئۇ ھازىر ئافغانىستان، پاكىستان، ھىندىستان ۋە باشقا ئىسلام ئەللىرىدە تارقىلىۋاتىدۇ.

ئەتراپلىق مەلۇمات ئۆچۈن پايدىلىنىش مەنبەلىرى:

(ئا) ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ مۇھىم كىتابلىرى:

ئىمام ئەبۇ ھەنىيفەنىڭ ئەڭ مۇھىم كىتابلىرى «الفقه الأكبر»، «مسند الحديث»، «العالم والتعلم» لاردىن ئىبارەت. ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ ئەڭ مۇھىم كىتابلىرى «الجامع الصغير»، «السير الكبير»، «السير الصغير»، «المبسوط»، «الأصل» ۋە «الزيادات» لاردىن تەركىب تاپقان زاھىر رىۋايەتلىك ئالتە كىتابتۇر. ھەنەفىي مەزھىپىدە كۆچلۈك قاراشلار ئېتىراپ قىلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن، ئىمام مۇھەممەدنىڭ نادىر كىتابلىرىدىن «الجرجانيات»، «الهارديات»، «الكيسانيات» ۋە «الرقيات» لار، ئەلھاكىم ئەششەھىد ئەلمەرۋەزىي (334ھـ)نىڭ «الكافي» ناملىق كىتابى، سەرخەسىينىڭ «المبسوط»، كاسانىينىڭ «بدائع الصنائع»، مۇرغەنانىي (593ھـ)نىڭ «مختصر الهداية» ۋە ئۇنىڭ شەرھلىرى، بۇ شەرھلەرنىڭ ئەڭ مۇھىملىرىدىن بىرى كەمال ئىبنى ئەلھۇمام (861ھـ) تەرىپىدىن قىلىنغان «فتح القدير»، ھاشىيە ئىبنى ئەلئابىدىين (1252ھـ) ئىسمى بىلەن تونۇلغان«رد المختار» ۋە «مجلة الأحكام العدلية» ناملىق كىتابلارمۇ بار.

(ب) ھەنەفىي فىقھىسىنىڭ مەنبەلىرى:

- شەمسۇل ئەئىممە ئەسسەرخەسىي: «المبسوط» ، بىرىنچى نەشرى 1324ھـ - مىسىر، سائادەت نەشرىياتى.
- ئالائۇددىين ئەبۇ بەكر ئىبنى مەسئۇد ئەلكاسانى (587ھـ ۋاپات بولغان): بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع
- ئالائۇددىين مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ئەسسەمەرقەندىي ئەلھەنەفىي (575ھـ ۋاپات بولغان): تحفة الفقهاء – بىرىنچى نەشرى، د.مۇھەممەد زەكىي ئابدۇلبىر تەھقىقلىغان، دەمەشىق، دەمەشىق ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى (1377ھـ/ 1958م)

(ج) قىسقارتىلغان كىتابلار:

- مۇھەممەد ئالائۇددىين ئەلى ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئەلى ئىبنى ئابدۇررراھمان (1088ھـ ۋاپات بولغان) (ئەلھەسكەفىي نامى بىلەن تونۇلغان): الدر المختار شرح تنوير الأبصار

www.munber.org

● مۇھەممەد ئەمىين (1252ھـ ۋاپات بولغان،ئۇ ئىبنى ئابىدىين نامى بىلەن مەشھۇر ئىدى): حاشية رد المحتار على الدر المختار، ئىككىنچى نەشرى، مۇستەپا ئەلبابىي ئەلھەلەبىي نەشرىياتى(1386ھـ/ 1966م)

(د) مەزھەپنىڭ ئاساسلىق كىشىلىرىنىڭ تەرجىماللىرى:

● مۇھىيددىين ئابدۇلقادىر ئىبنى ئەبۇ ئەلۋەفا ئەلقۇرەشى ئەلمىسرى ئەلھەنەفىي (775ھـ ۋاپات بولغان): الجواهر المضية في طبقات الحنفية

● ئەلمۆۋلا تەقىييۇددىين ئىبنى ئابدۇلقادىر ئەتتەمىيمىي ئەددارىي ئەلغەززىي ئەلمىسرى ئەلھەنەفىي (1005ھـ ۋاپات بولغان): الطبقات السنية في تراجم الحنفية – تحقيق عبدالفتاح محمد الخلو

ئۇنىۋېرسال كىتابلار:

- د.ھەسەن ئەھمەد مۇرئىي: الاجتهاد في الشريعة الإسلامية – بۇ،ئىمام مۇھەممەد ئىبنى سەئۇد ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئىلمىي مەجلىسى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان (1401ھـ / 1981م) بىر يۈرۈش تەتقىقاتلارنىڭ بىرى.
- د.مۇھەممەد فەۋزي فەيزۇللاھ: المذاهب الفقهية، شۇئائ نەشرىياتى ـ كۇۋەيت، 1985م
- شەيخ مۇھەممەد ئەبۇ زوھرە: أبو حنيفة، ئەرەب پىكىر نەشرىياتى
- مۇھەممەد ئەلى ئەسسايىس: تاريخ الفقه، مۇھەممەد ئەلى سۇبەيھ نەشرىياتى ـ قاھىرە
- مۇھەممەد سەلام مەدكۇر: المدخل للفقه الإسلامي– ئەرەب گۇللىنىش نەشرىياتى ـ قاھىرە، 1383ھـ
- ئەيسەۋىي ئەھمەد ئەيسەۋىي: المدخل للفقه الإسلامي– ئەرەب كىتاب نەشرىياتى ـ قاھىرە
- مۇستەپا شەلەبىي: المدخل لدراسة الفقه الإسلامي– تەئلىف نەشرىياتى ـ قاھىرە، 1376ھـ
- مۇھەممەد ئەبۇ زوھرە: تاريخ المذاهب الإسلامية
- د.مۇھەممەد ئەززۇھەيلىي: تعريف عام بالعلوم الشرعية
- د.مۇھەممەد شەتا ئەبۇ سەئد: محاضرات في الشريعة الإسلامية– قاھىرە، 1407ھـ

www.munber.org